

Evliya Çelebi'nin seyahat notlarına dayanan ve Çelebi'nin gözetiminde yapıldığı tarihi belgelerle kesinlik kazanan Nil Haritası, 1453 İstanbul Kültür ve Sanat Dergisi'nin 12. sayısına konu oldu. Evliya Çelebi'nin belgesel izi sayılabilecek harita, bu gün Vatikan Kütüphanesi arşivlerinde bulunuyor ve Çelebi'ye ait Seyahatname'den sonra en önemli belge olarak kabul ediliyor.

Daha önce hiçbir yerde yayınlanmayan bilgi ve belgeleri gün yüzüne çıkaran dosya, '**Evliya Çelebi'nin Belgesel İzleri**'

başlığıyla Bilkent Üniversitesi Öğretim Üyesi

Doç. Dr. Nuran Tezcan

tarafından kaleme alındı. Dr. Tezcan, Chicago Üniversitesi öğretim görevlisi

Robert Dankoff

ile beraber Vatikan arşivlerine giren ve haritayı gün yüzüne çıkaran önemli bir bilim insanı.

NİL HARİTASI'NIN KAHİRE'DEN VATİKAN'A YOLCULUĞU

Evliya Çelebi 1672-73'te Nil yolculuğuna çıkar. Amacı Nil'in kaynağını görmektir. Nil'in Kuzey kolları üzerinde Kahire'den İskenderiye ve Reşid'e daha sonra Dimyat'a gider. Tekrar Kahire'den yola çıkarak Nil'in kaynağı olan Cebel-i Kamer'e doğru Güney yönünde Nil'in sahillerini gezer. Sudan ortalarına kadar inen Evliya, Nil'e 32 konak yaklaştığını, fakat vahşi doğa ve barbar kavimler yüzünden daha ileriye gidemediğini ifade eder.

Evliya Çelebi yolculuğunda harita ile seyahat ilişkisinin önemini kavramıştır. Daha önce coğrafyacıların Sudan tarafına sıcaktan ulaşamadığını, bu bölgenin bilinmediğini, dolayısıyla kendisinin üstadı **Nakkaş Hükmezâde Alî Beg**'den öğrendiği üzere seyahati esnasında resmetmiş olduğu kaleleri, şehirleri, nehir, dağ ve gölleri, Nil ve Fûncistân seyahatini tamandıktan sonra, Papamunta –resimli ilk dünya haritası Mappamundi– gibi haritada göstermek amacındadır. Ve bunun mevcut coğrafya eserlerine ve haritalarına bir ek olacağını da bildirir.

Bugün Vatikan'da Biblioteca Apostolica'da Evliya Çelebi'nin seyahat notlarına dayanan Nil haritası, onun seyahatinin sonunda bu projeyi gerçekleştirmiş olduğunu gösteriyor.

HARİTADAKİ TÜM BİLGİLER SEYAHATNAME'NİN 10. CİLDİNDE

18. yüzyılda Seyahatname'nin İstanbul'a gönderildiği yıllarda Kahire'den Vati-kan'a gelen bu harita, kaba bez üzerine çizilmiş. Uzunluğu 543 cm olan haritanın yukarısında Nil'in kaynağı, aşağısında Nil deltası bulunuyor. Yani Güney yukarıda, Kuzey aşağıda yer alıyor. Eni, yukarıda 88, aşağıda 45 cm olan harita üzerinde Nil, kaynağı olarak kabul edilen Cebel-i Kamer dağından çıkar, Kızıldeniz ile Libya çölü arasına sıkıştırılmış biçimde uzanır, Kahire'de iki kola ayrılıp Akdeniz'e ulaşır.

Eski coğrafya kaynaklarına göre Nil'in kaynağı Cebel i Kamer dağıdır, haritanın bu anlayışa göre çizilmiş olduğu görülür. Üzerinde 500'e yakın şehir, kale, dağ, vadi, göl, kavimler, vahşi hayvanlar, altın yatakları, ticaret malları vb. üzerine bilgileri yer alır. Evliya'nın Seyahatname'nin 10. cildinde geçtiği yerleşim yerleri hakkında verdiği bilgiler bu haritada rahatlıkla izlenmektedir.

SADECE OSMANLI TOPRAKLARINI GEZMEDİ...

Evliya Çelebi yalnız Osmanlı ülkesini değil, komşu ülkeleri de gezmiş, bu ülkelere gitmek için kral ya da patrik gibi yüksek mevki sahiplerinden bir çeşit vize demek olan geçiş belgeleri almıştır. Evliya, Seyahatname'de "papinta, papinta kâğız ya da papinta hatt" diye adlandırdığı bu belgelerden birincisini 1074/1664'te Nova'ya giderken Dobro Venedik (Dubrovnik) kralından almıştır. İkincisini 1075/ 1665'te Batı Avrupa'ya gitmek için Viyana kralından (1. Leopold) alır.10 Bu belge ile Seyahatname'nin çeşitli yerlerinde Batı Avrupa'ya gittiğini bildirirse de bu seyahatini gerçekleştirememiş olduğu anlaşılır.

Üçüncü belgeyi ise 1082/1672'de Tûr-ı Sînâ'daki manastır patriğinden almıştır. Bu sonuncusu bugün elimizde bulunmaktadır. Yunanca olan bu belge 2006'da Pinelophi Stathi tarafından yayınlanmıştır. Yazar, bu belgenin İstanbul'daki Mukaddes Yerler Patrik Temsilciliği (Metochion) kütüphanesinde yabancı memleketlerde seyahat edecek olanlara verilen mektupları içeren 827 numaralı dosyada bulunduğunu bildirmektedir: "*Patriklikçe tanzim edilmiş apantahousa, tarihsiz, seyyah Evliya Çelebi'yi tanıtıyor* ".

Bu belgede Evliya Çelebi'den şu sözlerle bahsedilmektedir:

".... Hepiniz bilirsiniz ki, tarafımızdan tanzim olunan bu mektubun hâmilî Evliyâ Çelebi, namuslu ve insan dostu bir insandır. Onun arzusu ve emeli seyyâhî âlem olmaktır; gezdiği yerleri, şehirleri, kavimleri anlatmaktır, kalbinde kötülük yoktur, hiç kimseye haksızlık etmek, hiç kimseyi incitmek istemez. Biz onun namına tanıklık etmek isteriz ki, kendisi mûnis ve iyi bir insandır, bu sebepten hepinizden niyâz ederiz ki onu iyi bir adam olarak misâfir ediniz, o dindâr Hıristiyanlardan lûtûflar ve iyilikler hak etmiştir. Her nerede bulunursa bulunsun veya seyahat esnasında, ister karada ister denizde olsun, ister şehirlerde ister köylerde olsun bizce ve pek çoklarınınca insan dostu (barışsever) bir kişi olarak tanınan kendisi hiç bir tahkikat ve soruşturmaya mâruz kalmamalıdır. Bizim tarafımızdan ve pek çok başka kişi tarafından barışsever bir kişi olarak tanınır ..."

11 Evliya, bu tavsiye mektubunu hac yolculuğundan dönüşü sırasında Tûr-ı Sînâ'daki manastırın Rum Patriğinden nasıl aldığını kendisi Seyahatname'nin 9. cildinde anlatır. Burası ünlü St. Catherine Manastırı'dır. Evliya, dağların arasında bir dağın tepesinde benzeri olmayan büyük bir manastır olduğunu, içinde pek çok patrik, rahip ve keşiş bulunduğunu, kendisini önce içeri sokmak istemediklerini, ancak onlarla dostane ilişki kurarak içeri girip gezdiğini, çok ilginç bir manastır olduğunu ayrıntılı olarak anlatır. "*Ammâ kefere elinde kalmışdır. Ammâ İslâm elinde olsa berbâd olurdu* " der. Evliya, onlarla kurduğu iyi ilişkiyi hediyeleşmeye kadar götürmüş, hatta patrik kendisine bir saat hediye etmiştir. Patrik kendisine ayrıca yukarıda adı geçen ve Evliya'nın Seyahatname'de "*Seyyâh-ı âlemdir. Gelüp Tûr-ı Sînâ'yı ziyâret etmişdir. Yedi kral diyârında kimse mâni olmaya* " diye özetlediği geçiş belgesini almıştır.